

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії

Протокол № 1 від 28.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

**ІСТОРИЧНА ТА ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ
робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)**

Галузь знань	всі
Спеціальність	всі
Освітній рівень	другий (магістерський)
Освітня програма	всі
Статус дисципліни	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Розробники:
д.політ.н., проф.
д.філос.н., проф.;
к.політ.н., доц.

Олександр РОМАНЮК
Олег КУЗЬ
Дмитро КОРОТКОВ

Завідувач кафедри
міжнародних відносин,
політичних наук і
практичної філософії

Олег КУЗЬ

Харків
2024

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Політична та історична географія» викладається в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти усіх факультетів та спеціальностей як вибіркова дисципліна (маг-майнор).

Мета навчальної дисципліни полягає в формуванні у здобувачів знань стосовно впливу географічних чинників на суспільно-політичний розвиток країн та міжнародні відносини.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- сформуванню уявлення про об'єкт та предмет політичної географії та її історичні аспекти;
- дати знання щодо впливу географічних чинників на утворення та функціонування політичних інститутів та систем, перебігу політичних процесів;
- навчити основам самостійного аналізу політико-географічних явищ та процесів;
- прищепити демократичні та патріотичні ціннісні орієнтації.

Об'єктом навчальної дисципліни є світовий територіальний простір.

Предметом – політична організація світового територіального простору та її історичні чинники.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна, визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
Знати зміст понять «історична географія» і «політична географія»; мати уявлення про геополітичну організацію політичної влади, історичні чинники зміни геополітичних просторів.	Здатність аналізувати основні чинники формування геополітичних просторів світу, регіонів, держав та залежних і міжнародних територій
Вміти застосовувати отримані в процесі вивчення курсу знання в наукових дослідженнях та громадсько-політичному житті.	Здатність аналізувати, систематизувати та узагальнювати результати наукових досліджень, що торкаються територіально-політичних відносин.

Засвоїти сутність та зміст основних історичних етапів формування української державності, боротьби за державний суверенітет українського народу та формування державної території України.	Вміння обстоювати державний суверенітет України, її територіальну цілісність та її конституційні кордони.
--	---

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Політична та історична географія як галузь наукових знань

Виникнення та розвиток географічних знань. Структура географічних наук: фізична та соціальна географія, наскрізні галузі географічних знань. Політична географія як галузь соціальної географії. Об'єкт, предмет та структура політичної географії. Політична географія та геополітика. Історична географія як наскрізна галузь географічних знань. Історичні аспекти політичної географії.

Тема 2. Політична мапа світу

Поняття політичної мапи світу. Основні об'єкти політичної мапи світу. Суверенні держави, залежні та міжнародні території. Домініони як специфічний різновид суверенних держав. Основні політико-географічні характеристики частин світу.

Тема 3. Політичне країнознавство

Країни як основні одиниці соціально-політичної організації світу. Їх територія, конфігурація та кордони, етнічний та релігійний склад населення, політичний статус, форма та система державного правління, державний устрій, столиця та адміністративні центри, державна символіка як предмети дослідження політичного країнознавства.

Тема 4. Електоральна географія

Електоральна поведінка, методи проведення та результати політичних виборів у контексті географічного простору як предмет електоральної географії. Основні завдання електоральної географії. Географічний чинник вибору виборчої системи та формування виборчих округів. Джеррімендеринг – маніпуляції з визначенням меж виборчих округів.

Тема 5. Лімологія (державні кордони)

Державні кордони як лінії визначення територіального простору держав. Поняття державної території. Види та типи державних кордонів. Вплив географічних чинників на визначення державних кордонів. Основні етапи процесу встановлення державних кордонів: делімітація та демаркація. Функції

державних кордонів. Особливості правового режиму на прикордонних територіях.

Тема 6. Морська політична географія

Сухопутні та морські держави. Державні та міжнародні (нейтральні) акваторії. Внутрішні територіальні води та прилеглі морські зони. Виключні (морські) економічні зони. Міжнародні протоки, канали і річки та їх правовий режим.

Тема 7. Геоконфліктологія

Боротьба за територіальний простір як причина виникнення міждержавних конфліктів. Історичні чинники та передумови виникнення територіально-політичних конфліктів. Типологія територіально-політичних конфліктів. Основні територіально-політичні конфлікти в сучасному світі. Шляхи подолання територіально-політичних конфліктів.

Тема 8. Історичні чинники формування політичної мапи Європи

Виникнення давньогрецьких полісів міст-держав. Стародавній Рим – від республіки до імперії. Територіальний простір Римської Імперії. Поділ Римської Імперії на Західну і Східну як первісний чинник формування західно- та східноєвропейських цивілізаційних ареалів. Особливості історичного розвитку західно- та східноєвропейських політичних просторів.

Тема 9. Сучасна політична мапа Європи

Політико-ідеологічний характер поділу Європи на Західну і Східну після Другої світової війни. Сучасні регіони та субрегіони Європейського континенту. Країни Західної, Центральної, Південної, Північної та Східної Європи. Центрально-східний та Південно-Східний субрегіони.

Тема 10. Історичні чинники формування державної території України

Територіальний простір Давньоруської держави (Київської Русі) та Руського королівства Данила Галицького. Українські землі в складі Польського королівства та Великого князівства Литовського. Територіальний простір Української козацької держави Богдана Хмельницького. Українські землі в складі Російської та Австро-Угорської імперій. Територіальний простір Української Народної Республіки. Кордони Української Соціалістичної Радянської Республіки. Територіальний простір суверенної України.

Перелік практичних занять за навчальною дисципліною наведено в табл.

2

Таблиця 2

Перелік практичних занять

Назва теми	Зміст
Тема 1.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виникнення та розвиток географічних знань. 2. Структура географічних наук: 3. Політична географія як галузь соціальної географії. 4. Об'єкт, предмет та структура політичної географії. 5. Історичні аспекти політичної географії.
Тема 2.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття політичної мапи світу. 2. Основні об'єкти політичної мапи світу. 3. Суверенні держави, залежні та міжнародні території. 4. Основні політико-географічні характеристики частин світу.
Тема 3.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Країни як основні одиниці соціально-політичної організації світу. 2. Територія (конфігурація та кордони країн). 3. Населення (етнічний та релігійний склад). 4. Політичний статус (форма та система державного правління, державний устрій, політичний режим) 5. Столиці та адміністративні центри.
Тема 4.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Предмет та основні завдання електоральної географії. 2. Географічний чинник електоральної поведінки, вибору виборчої системи та формування виборчих округів. 3. Джеррімендеринг – маніпуляції з визначенням меж виборчих округів
Тема 5.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кордони як лінії визначення територіального простору. 2. Поняття державної території. 3. Вплив географічних чинників на визначення державних кордонів. 4. Основні етапи процесу встановлення кордонів: делімітація та демаркація. 5. Функції кордонів.
Тема 6.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття «морські держави». 2. Державні та міжнародні (нейтральні) акваторії. 3. Внутрішні територіальні води та прилеглі морські зони. 4. Виключні (морські) економічні зони. 5. Правовий режим міжнародних проток, каналів і річок.
Тема 7.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Боротьба за геополітичний простір як причина виникнення міждержавних конфліктів 2. Типологія територіально-політичних конфліктів. 3. Основні територіально-політичні конфлікти в сучасному світі. 4. Шляхи подолання територіально-політичних конфліктів
Тема 8.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виникнення давньогрецьких полісів. 2. Стародавній Рим – від республіки до імперії. 3. Територіальний простір Римської Імперії та її поділ на Західну і Східну. 4. Особливості історичного розвитку західно- та східноєвропейського цивілізаційних ареалів.
Тема 9.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Політико-ідеологічний характер поділу Європи на Західну і Східну після Другої світової війни. 2. Сучасні регіони та субрегіони Європи. 3. Політичні системи Західної, Центральної, Південної, Північної та Східної Європи.
Тема 10.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Територіальний простір Давньоруської держави та Руського королівства. 2. Територіальний обсяг Української козацької держави

	3. Територіальний простір УНР.. 4. Кордони УРСР. 5. Територіальний простір суверенної України.
--	--

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми	Зміст
Теми 1 – 10	Вивчення лекційного (теоретичного матеріалу).
Теми 1 – 10	Пошук та підбір літературних джерел за даною темою
Теми 1 – 10	Підготовка доповідей та презентацій
Теми 1 – 10	Підготовка до підсумкової контрольної роботи

Кількість годин лекційних, практичних занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання:

- *словесних*: систематизуюча лекція (тема 1), репродуктивна лекція (тема 2), проблемна лекція (теми 3, 5, 7, 9), інтерактивна лекція (теми 4, 8, 10), інформаційна лекція (тема 6);
- *наочних*: демонстрація ілюстративних матеріалів (теми 1 – 10).
- *практичних*: дискусія (теми 1, 4, 8, 10), дебати (теми 3, 5, 7, 9), робота малими групами (теми 2, 6).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі диференційованого заліку.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни «*Історична та політична географія*» використовуються такі форми поточного контролю:

- доповідь усна або письмова – 5 (мах) – 50 (мах) за семестр.
- експрес-тестування – 2 (мах) – 20 (мах) за семестр.
- підсумкова письмова контрольна робота – 30 (мах).

Форма семестрового контролю – *залік*.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Гудзеляк І. Політична географія: навч. посібник / Ірина Гудзеляк, Ірина Ванда. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с. Режим доступу: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/Hudzeliak-Politychna-heohrafiia-book_2021.pdf

2. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс]: навч. посіб. / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 200 с. Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25295>

3. Сюткін С. І. Політична географія: навч. посібник / Сумський державний педагогічний університет ім.і А. С. Макаренка. Суми: ТОВ «ВПП «Фабрика друку», 2017. 120 с.

4. Теорія та історія європейської інтеграції [Електронний ресурс]: навч. посіб. / О. М. Кузь, Ю. І. Потоцька, І. В. Застава [та ін.]; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 181 с. Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/26375>

5. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність: монографія / [О. О. Рафальський та ін.; наук. ред. Я. С. Калакура]; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2022. 511 с.

Додаткова

6. Інтерпретація російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / За ред. В. Кулика. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с.

7. Коннова Н. О., Кузь О. М., Чешко В. Ф. Механізм трансбіополітичного переходу у геополітиці. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. Дніпро, 2022. Т. 14. № 2. С. 119–129. DOI: <https://doi.org/10.15421/352230>

8. Коннова Н. О., Кузь О. М., Чешко В. Ф. Трансбіополітичний хронотоп технологічної цивілізації: біо- і геополітичні конотації міжнародних відносин. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. Дніпро, 2022. Том 5. № 2. С. 142–150. DOI: <https://doi.org/10.15421/342229>
9. Коротков Д. С., Кузь О. М., Кузь І. О. Польща у процесі практичної реалізації геополітичних проектів у Центрально-Східній Європі. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. Дніпро, 2023. № 15(2). С. 105–113. <https://doi.org/10.15421/352349>
10. Коротков Д. С. Вплив ліберально-ідеалістичного напрямку на традиційну гегемонію реалістів у теорії міжнародних відносин. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2020. Т. 12. Вип.2. С 87–93. Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25647>
11. Кузь О. М. «Європа регіонів» як ідентичнісний проект. *Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції : монографія* / за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2019. С. 149–165. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/23397>
12. Мідделаар Л. Нова політика Європи: десять років політичних криз / Луук ван Мідделаар; пер. з англ. О. Панича. Київ: Дух і літера, 2021. 408 с.
13. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми / за ред. О. Рафальського. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с.
14. Flint C., Taylor P. J. *Political Geography: World-Economy, Nation-State and Locality*. 7th edn. London: Routledge, 2018. 390 p.
15. Heywood A. *Politics*. [fifth edition]. RED GLOBE PRESS, 2019. 875 p.

Інформаційні ресурси

16. Сайт Бібліотеки ім. В. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
17. Сайт Міжнародної асоціації політичної науки (IPSA). URL: <https://www.ipsa.org/>
18. Географічний портал «Географіка». URL: <http://geografica.net.ua>
19. Історична та політична географія. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. Семена Кузнеця. URL: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=10273#section-1>